

Két német passzív funkcióigés szerkezet tulajdonságainak összehasonlítása

Az előadásban egy empirikus kutatás segítségével vizsgálom két egymással szinonim német passzív funkcióigés szerkezet tulajdonságait. A vizsgált passzív funkcióigés szerkezetek olyan konstrukciók, amelyek egy előljárószóból, főnévből és igéből állnak (pl. *zur Aufführung gelangen*). Az előadásban a produktivitást kvantitatív, a jelentést kvalitatív vizsgálat keretében vizsgálom. Arra a kérdésre keresem a választ, hogy az igéből képzett főnevet tartalmazó konstrukció paradigmaticus viszonyban áll-e az igei fő passzív alakjaival.

A vizsgálat elméleti háttérében a konstrukciós nyelvtan áll, amely az emberi nyelvek konstrukciókkal történő leírására törekszik és figyelembe veszi a konstrukciók változatos komplexitását. A konstrukciós nyelvtan a használatalapúság kiemelt jelentősége miatt gyakran empirikus módszerekkel dolgozik. A konstrukciókat Lakoff (1987) és Goldberg (1995, 2006) nyomán forma-jelentéspárokként értelmezem.

A passzív funkcióigés szerkezetek definícióját Rösch (1994) dolgozta ki, aki ezeket a szerkezeteket olyan szerkezeteknek tekinti, amelyek a grammatikalizált passzívval paradigmaticus viszonyban állnak. Vagyis azok a passzív funkcióigés szerkezetek, amelyekben a főnév szótöve igei alapú, helyettesíthetők a passzívval, pl. *zur Verarbeitung gelangen* = *verarbeitet werden* (Rösch 1994: 24). Rösch (1994: 24, 48) két problémás esetet emel ki. Az első, amikor a funkcióigének van aktív és passzív jelentése is. Véleményem szerint egy fokozati skála figyelhető meg az aktív és passzív igei használatok között. A második problémás eset az, amikor a funkcióigés szerkezet nem áll paradigmaticus viszonyban a passzívval, tehát a főnév szótöve igei alapú, de az ige passzívban mást jelent, mint a passzív funkcióigés szerkezet, pl. *Niederlage erleiden* ≠ *niedergelegt werden* (Rösch 1994: 48). Azonban vannak olyan passzív funkcióigés szerkezetek, amelyekben maga a parafrázis is passzívban van, pl. a jogi szaknyelvben használt *wird unter Strafe gestellt* (Heine 2008: 109).

Az előadás a produktivitást kvantitatív keretben vizsgálja, melyet Baayen (1992), Schultink (1961) és van Marle (1985) definíciójára alapoz: a produktivitás egy morfológiai jelenség, amely révén a nyelvhasználók szándékolatlanul végtelen számú, forma-jelentéspárok összefüggéseire alapuló nyelvi produktumot hozhatnak létre. A kvantitatív produktivitás vizsgálatát Modrián-Horváth, Kalivoda és Tanos (2024) nyomán a morfoszintaktikai konstrukciókra is kiterjesztem. A német funkcióigés szerkezetek produktivitásával

kapcsolatban Schafroth (2020) megállapította, hogy azok nem produktívak. Az előadásom empirikus részében ezt igyekszem megcáfolni.

Az előadás empirikus része egy korpuszvizsgálatot mutat be, a német DWDS korpusz *DWDS-Kernkorpus (1900-1999)* alkorpuszában, a tudományos szövegkategóriában. A *zur V-ung gelangen* és a *zur V-ung kommen* passzív funkcióiág szerkezetek globális produktivitását (potenciális produktivitas és típusgyakoriság, vö. Baayen 1992) hasonlítom össze. A funkcióiág szerkezetek vizsgálatára irányuló eddigi korpuszvizsgálatok a magas gyakoriságú elemekre fókuszáltak. Azonban a vizsgálatomban a hapaxokkal foglalkozom, mivel a szakirodalom szerint a konstrukciós sémák jelentése leginkább az alacsony gyakoriságú elemeken látható.

Korpusz

DWDS: Referenzkorpus DWDS-Kernkorpus (1900-1999). Textklassen: Wissenschaft. Textkorpora bereitgestellt durch das Digitale Wörterbuch der deutschen Sprache <https://www.dwds.de/r>

Irodalom

Baayen, Harald (1992): Quantitative aspects of morphological productivity. In: Booij, Geert/van Marle, Jaap (eds.): Yearbook of Morphology 1991. 109-149.

Goldberg, Adele (1995): Constructions. A construction grammar approach to argument structure. Chicago: University of Chicago Press.

Goldberg, Adele (2006): Constructions at work. The nature of generalization in language. Oxford: Oxford University Press.

Heine, Antje (2008): Funktionsverbgefüge richtig verstehen und verwenden. Frankfurt am Main: Peter Lang (Finnische Beiträge zur Germanistik, Bd. 23).

Lakoff, George (1987): Women, Fire, and Dangerous Things. What Categories Reveal about the Mind. Chicago: University Press of Chicago.

Modrián-Horváth, Bernadett/Kalivoda, Ágnes/Tanos, Bálint (2024): A magmondat szerepű, passzív jelentésű sémák produktivitásának kvantitatív vizsgálata. In: Kugler, Nóra/Modrián-Horváth, Bernadett/Simon, Gábor (2024): Korpusznyelvészeti módszerek a kognitív nyelvészeti kutatásban. Budapest: Eötvös Kiadó. 173-223.

Rösch, Olga (1994): Untersuchungen zu passivwertigen Funktionsverbgefügen im Deutschen der Gegenwart. Ein Beitrag zur funktionalen Valenzgrammatik. Hamburg: Helmut Buske Verlag (Beiträge zur germanistischen Sprachwissenschaft, Bd. 8).

Schafroth, Elmar (2020): Überlegungen zu Funktionsverbgefügen aus sprachvergleichender Sicht. In: De Knop, Sabine/Hermann, Manon (Hrsg.): Funktionsverbgefüge im Fokus. Theoretische, didaktische und kontrastive Perspektiven. Berlin: de Gruyter (Linguistik - Impulse & Tendenzen, Bd. 89). 179-209.

Schultink, Henk (1961): Produktiviteit als morfologisch Fenomeen. In: Forum der Letteren. 110-125.

van Marle, Jaap (1985): On the paradigmatic dimension of morphological creativity. Dordrecht: Foris.